

Mitrus, Edmund

Badania stan. 3 w Zdrapach, pow. lubelski, domniemanego grodziska wczesnośredniowiecznego

Archeologia Polski Środkowowschodniej 9, 99-105

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Edmund Mitrus

Badania stan. 3 w Zdrapach, pow. lubelski, domniemanego grodziska wczesnośredniowiecznego*

Zdrapy leżą 22 km na południe od Lublina, w gminie Bychawa. Stanowisko znajduje się na płaskim szczycie wzgórza o stromych stokach, leżącego w dolinie rzeki Kosarzewki (ryc. 1A, B). Zostało zarejestrowane w 1989 roku w trakcie badań powierzchniowych wykonanych metodą Archeologicznego Zdjęcia Polski, na obszarze 82-81. W obrębie obszaru nadano mu nr 16, a w obrębie miejscowości uzyskało nr 3. Wykonawca Karty Ewidencji Stanowiska Archeologicznego – Zbigniew Wichrowski, sugerując się zapewne wizualnie obronnym charakterem miejsca uznał, iż jest to grodzisko. Na podstawie znalezionych fragmentów ceramiki określił jego chronologię na IX-X w. Wybitnie naturalnie obronny charakter miejsca skłaniał również innych badaczy do przypuszczeń, iż możemy tu mieć do czynienia z grodziskiem (J. Gurba 1994, s. 17). Choć zwracano także uwagę, że do czasu badań wykopaliskowych potwierdzających funkcję obiektu *trudno je jednak traktować jako pewne* (S. Hoczyk-Siwkova 1999, s. 75).

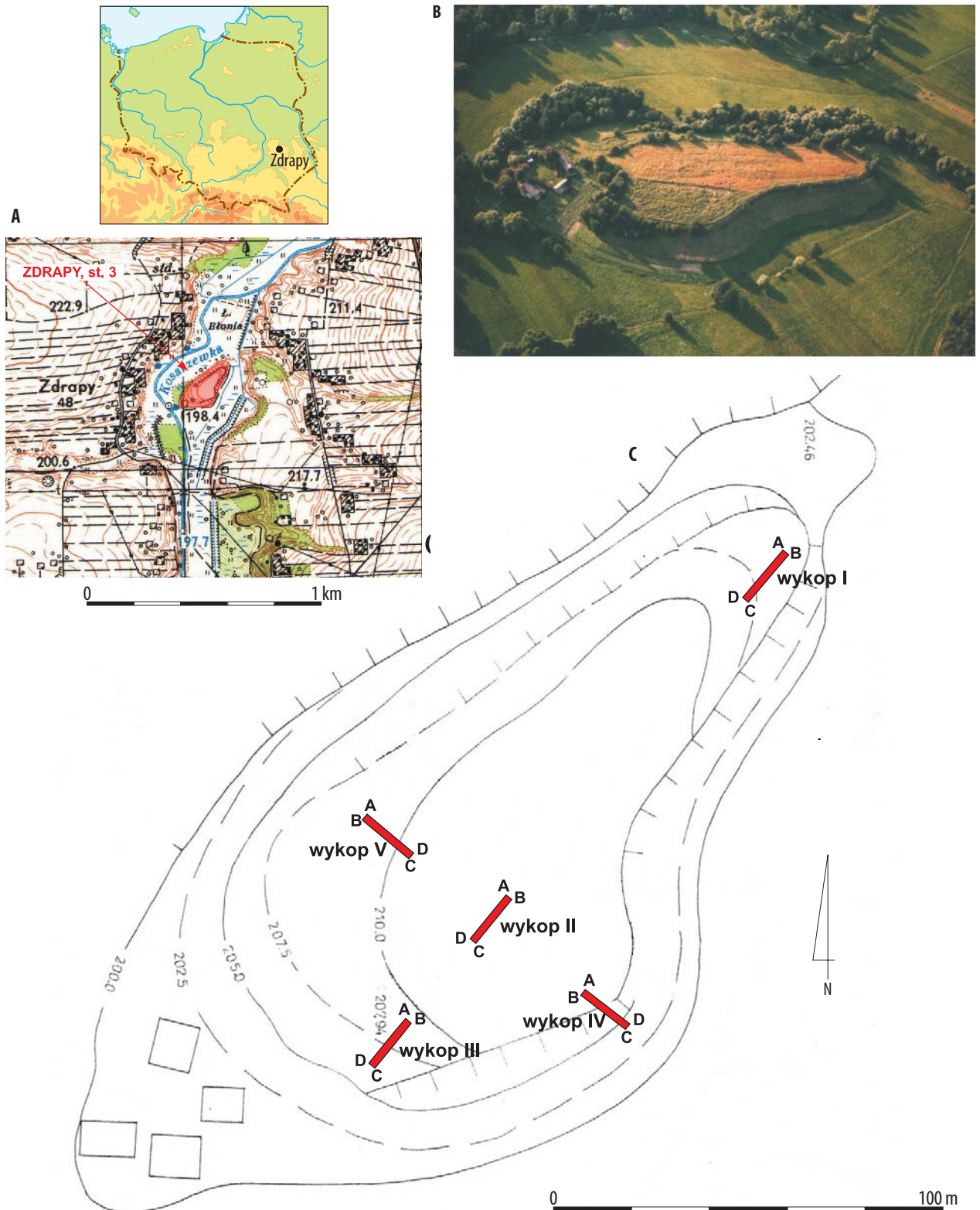
We wrześniu i październiku 2000 r. Pracownia Badań i Nadzorów Archeologicznych w Lublinie wykonała na zlecenie Gminy Bychawa badania wykopaliskowe na stan. 3 w Zdrapach. Ich zasadniczym celem była weryfikacja funkcji i chronologii stanowiska. Wykonano pięć wykopów badawczych. Wykop I założony na obwodzie wzgórza, w jego północno-wschodniej części, mierzył 16,3 m długości oraz 2 m szerokości. Pozostałe wykopy mierzyły po 15 m długości oraz po 2 m szerokości. Trzy z nich założono także na obwodzie wzgórza, w miejscu spodziewanych wałów grodziska, zaś czwarty w środkowej części obiektu, w celu rozpoznania nawarstwień w centrum majdanu domniemanego grodziska (ryc. 1C). Każdy z wykopów został podzielony poprzecznie na trzy odcinki o długości 5 m, tylko jeden z odcinków w wykopie I mierzył 6,3 m długości. Eksplorację i lokalizację ma-

teriału zabytkowego prowadzono w obrębie tych odcinków. Szczegółowo badania wykopaliskowe omawia dokumentacja (J. Józwiak 2000).

Układ nawarstwień we wszystkich wykopach był w zasadzie podobny (ryc. 2). W górnych partiach wykopów występowała warstwa szarej ziemi, której wyróżnikiem była obecność humusu. Powstała ona na podłożu mineralnym lessu, gliny i piasku. Na szczycie wzgórza miała ona miąższość 20-30 cm, co odpowiada głębokości gleby ornej i w zasadzie tak można by ją określić. Natomiast na stokach wzgórza osiągała miąższość do 130 cm. Ponieważ granica pomiędzy od lat nieoraną glebą na szczycie wzgórza, a humusową warstwą na jego stokach nie była widoczna i jednocześnie obydwie zawierały zabytki ruchome, to szarą ziemię w górnych partiach wykopów można uznać za warstwę kulturową. W niektórych partiach wykopów IV i V, w pobliżu krawędzi wzgórza, można było zaobserwować pod warstwą kulturową poziom pierwotnego humusu.

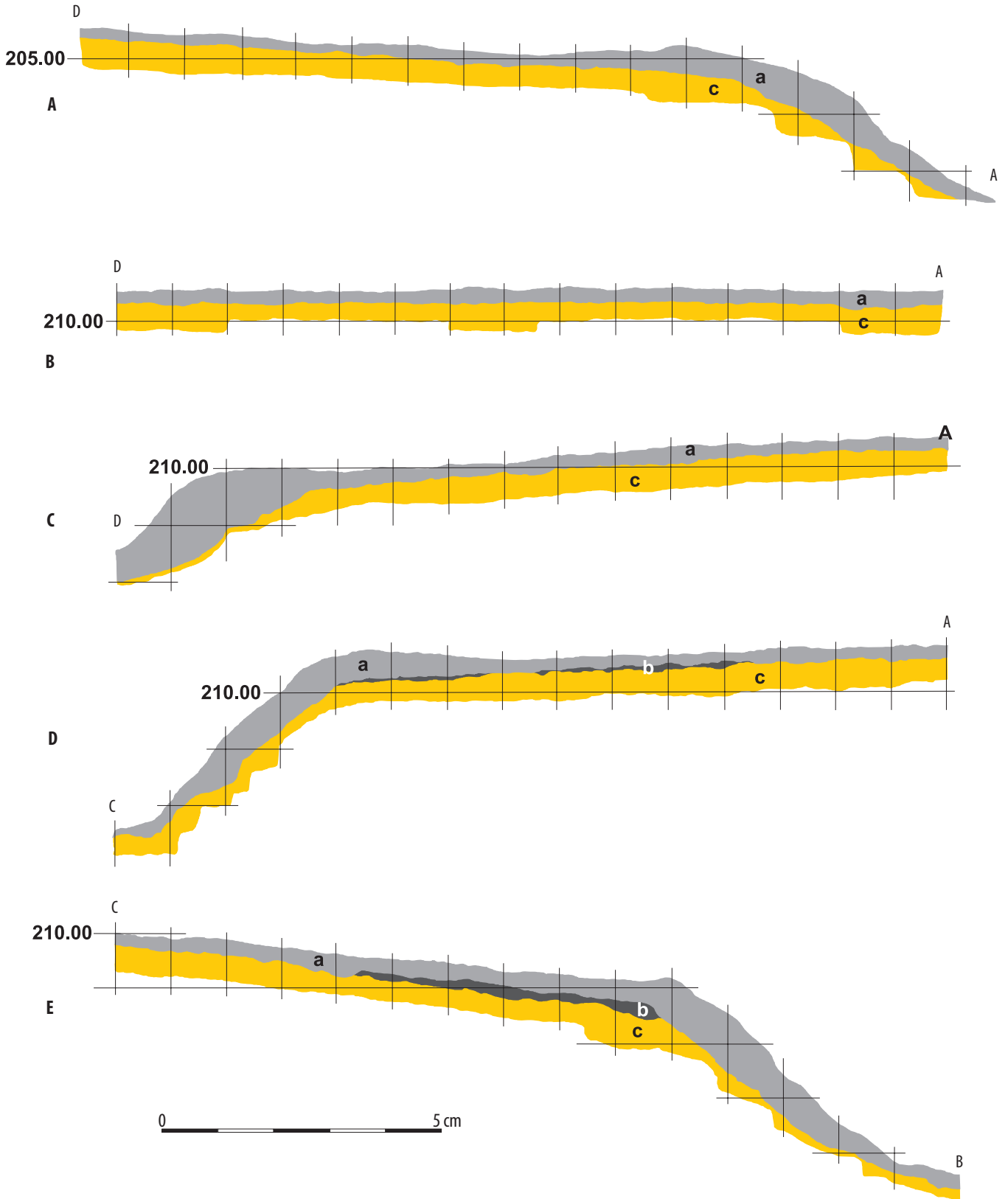
W czasie badań odkryto 918 zabytków ruchomych. Są to fragmenty: glinianych naczyń i przęślików, naczyń szklanych i fajansowych; niewielkie odłupki krzemienne, polepa, żużel, łuski naboju z 1906 r. Najwięcej zabytków wystąpiło w wykopie V, a następnie w IV i III. Stosunkowo nieliczne były w wykopach I i II. Nie można mówić o jakichś wyraźnych różnicach chronologicznych pomiędzy zabytkami z poszczególnych wykopów. Największą grupę wśród zabytków ruchomych stanowiły fragmenty glinianych naczyń – 772 szt. oraz bryłki polepy – 75 szt.

* Publikowany tekst ukazał się po raz pierwszy w preprincie tomu 6 *Archeologii Polski Środkowowschodniej* (Lublin 2001-2002, E. Mitrus, *Badania stanowiska nr 3, domniemanego grodziska średniowiecznego w Zdrapach, gm. Bychawa, pow. Lublin*, s. 132-137) wydanym w bardzo ograniczonym nakładzie.

Ryc. 1. Zdrapy, pow. lubelski, stan. 3: A – lokalizacja stanowiska (fragment mapy: 146.11 – Bychawa, skala 1 : 25 000. Wydawca – Okręgowe Przedsiębiorstwo Geodezyjno-Kartograficzne. Rzeszów 1978); B – stanowisko widoczne z lotu ptaka (fot. M. Gojda 1997); C – lokalizacja wykopów. Opracował D. Włodarczyk.

Fig. 1. Zdrapy, Lublin district, site 3: A – location of the site (146.11 – Bychawa, skala 1 : 25 000. Publisher – Okręgowe Przedsiębiorstwo Geodezyjno-Kartograficzne. Rzeszów 1978); B – a bird's-eye view of the site (photo M. Gojda 1997); C – location of the archaeological trenches. Edited by D. Włodarczyk.

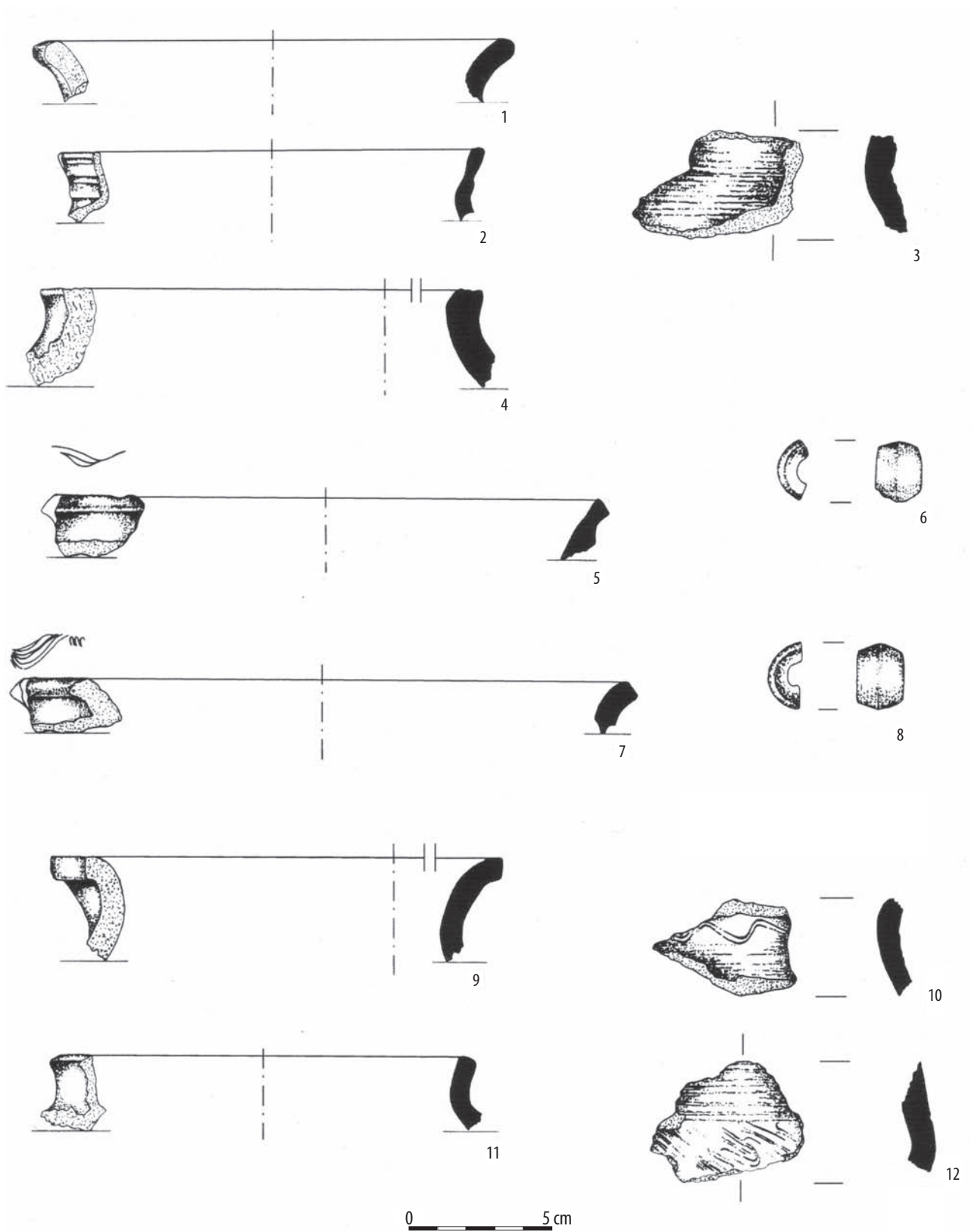
Ryc. 2. Zdrapy, pow. lubelski, stan. 3. Profile wykopów: A – nr I, profil D-A; B – nr II, profil D-A; C – nr III, profil D-A; D – nr IV, profil C-B; E – nr V, profil C-B. Oznaczenia: a – warstwa kulturowa; b – humus pierwotny; c – całec. Opracował D. Włodarczyk.

Fig. 2. Zdrapy, Lublin district, site 3. Profiles of trenches: A – no. I, profile D-A; B – no. II, profile D-A; C – no. III, profile D-A; D – no. IV, profile C-B; E – no. V, profile C-B. Legend: a – cultural layer; b – primary humus; c – bedrock. Edited by D. Włodarczyk.

Około 300 fragmentów ceramiki można określić jako wczesnośredniowieczne. Dla szeregu fragmentów glinianych naczyń znajdujemy analogie w materiałach z wczesnośredniowiecznego grodziska w Stradowie, pow. kazimierski. Przynajmniej 4 wylewy (ryc. 3: 1, 7, 9; 4: 4) w typologii ceramiki stradowskiej należałyby zaliczyć do grup wylewów A, B i AB występujących głównie w II fazie grodziska, którą po korektach należy datować na VIII-IX w. (U. Maj 1990, s. 12 i 14, ryc. 6). Jeden z wylewów (ryc. 4: 3) należy bezsprzecznie do grupy D, typ 9, a dwa inne (ryc. 4: 3 i 4: 5) wykazują podobieństwa do grup i typów odpowiednio E 7 i C 1. Wszystkie 3 grupy występują w III fazie grodziska w Stradowie datowanej na X-XI w. Natomiast ornamentykę podobną do występującej na fragmentach naczyń ze Zdrap – w postaci rytych linii poziomych i falistych (ryc. 3: 3, 10, 12; 4: 1, 2, 6, 7), spotykamy w Stradowie na naczyniach obydwu faz. Być może większość ornamentowanych zabytków pochodzi ze starszego z wymienionych przedziałów czasowych, albowiem w chronologii ceramiki wczesnośredniowiecznej (VI-IX w.) z Lublina, naczynia obtaczane na większej powierzchni i ornamentowane, datowane są na okres VII/VIII – poł. IX w. (S. Hoczyk-Siwkowa 1978, s. 219). Obtaczane fragmenty brzuśców z ornamentem linii prostych i falistych spotykamy m.in. w materiałach z chat 3, 6 i 14 na Czwartku w Lublinie. Tu także występują wylewy o kształcie zbliżonym do niektórych z omawianych zabytków (ryc. 3: 7, 9; 4: 3, 4). Materiały te datowane są na wyżej wymieniony przedział chronologiczny (S. Hoczyk-Siwkowa 1978, s. 208-211, 221). Również w niedawnej publikacji cytowana autorka potwierdza, iż w przedziale VIII – 1 poł. IX w. w zachodniej części Wyżyny Lubelskiej przewodnią formą było naczynie o profilu „esowatym” zdobione pasmami grzebykowych linii falistych i poziomych (S. Hoczyk-Siwkowa 1999, s. 20). Porównując materiały ze Zdrap do wczesnośredniowiecznej ceramiki krakowskiej od połowy IX do drugiej połowy XIII w. (K. Radwański 1968, ryc. 38, 39) zauważamy możliwość nieco dłuższej chronologii wielu zabytków z naszego zespołu. Niektóre fragmenty wylewów (ryc. 3: 1) można zaliczyć do typu 1 brzegów ceramiki krakowskiej datowanego na IX – 1 poł. XI w., inne (ryc. 3: 7; 4: 4) do typów 3 lub 4 – IX-XII w., jeden (ryc. 3: 9) do typu 18 – IX-XIII w., jeszcze inny (ryc. 4: 3) do typu 22 – X-XIII w. W podsumowaniu można stwierdzić, że większość ceramiki wczesnośredniowiecznej pochodzi zapewne z okresu VIII-IX w. a część z przedziału X-XIII w.

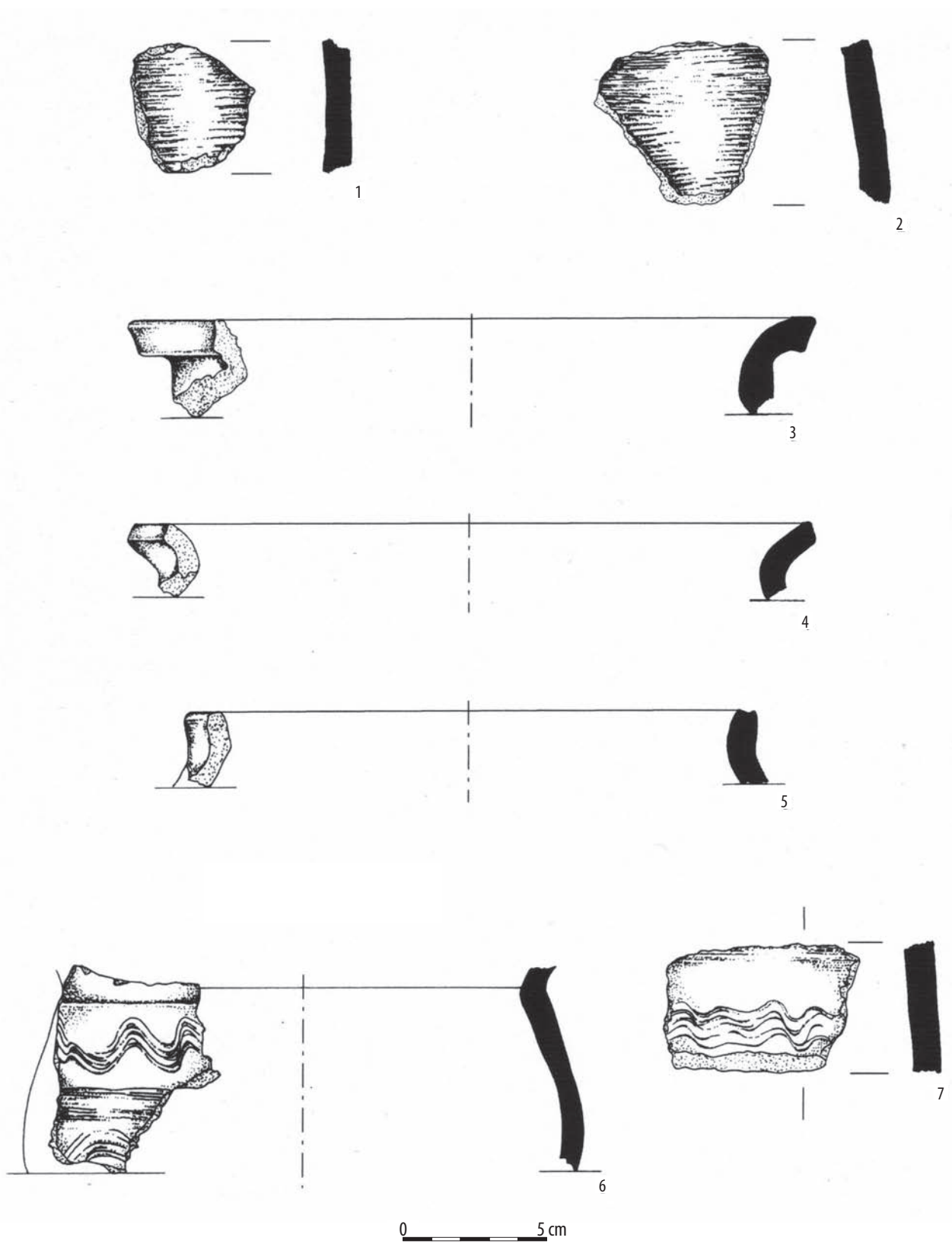
Spośród pozostałych fragmentów glinianych naczyń około 30 można określić jako późnośredniowieczne, zaś około 350 jako XVI-XVII w. Do tych ostatnich należy m.in. fragment wylewu (ryc. 4: 2), który w typologii garnków ze stanowisk Zamek I i II z Sandomierza należałyby do typu VI charakterystycznego dla 2 poł. XVI i pocz. XVII w. (M. Dąbrowska, M. Gajewska, J. Kruppé 1993, s. 245-246). Około 70 fragmentów ceramiki pochodzi z naczyń, które można datować na XVIII-XIX w.

Powstanie warstwy kulturowej szarej ziemi z dużą zawartością humusu to zapewne głównie wynik rozkładu szczątków organicznych i rolniczego użytkowania terenu. Większa jej miąższość na stokach to efekt spływu gleby ze szczytu wzgórza w jego niższe partie. W wyniku czego przykryty został również humus pierwotny zaobserwowany w niektórych partiach wykopów IV i V. Na obwodzie wzgórza nie zaobserwowano żadnych elementów mogących wskazywać na wcześniejsze istnienie w tym miejscu umocnień. Budowa wałów wymagałaby wybrania znacznej ilości ziemi, co w konsekwencji powinno spowodować obniżenie poziomu calca w odległości kilku metrów od krawędzi wzgórza. W wykonanych wykopach takiego obniżenia nie zaobserwowano. Również niezbyt wielka miąższość warstwy z humusem zalegającej na stokach wzgórza nie może być uznana za efekt rozsunięcia wału na stoki wzgórza. Ponadto warstwa ta nie zawiera w miarę czystego lessu czy gliny oraz znaczącej ilości polepy, które winna zawierać, gdyby była wynikiem destrukcji wału. Wszystko to przekonuje, iż wały na tym dogodnym do obrony miejscu nie istniały. W wykopach nie zaobserwowano również śladów zabudowy mieszkalnej, np. w postaci zarysów półziemianek, jam czy słupów. Można by więc twierdzić, że zabudowa taka nie istniała. Z drugiej jednak strony znaczna ilość ceramiki wczesnośredniowiecznej i fragmenty polepy każą się domyślać istnienia w tym miejscu jakiejś formy stałego osadnictwa. Można przypuszczać, że w okresie VIII-XIII w. istniała tu niewielka, nieobronna osada. Intensywność osadnictwa była największa w dwóch pierwszych wiekach tego okresu. Osady należy się domyślać w południowo-zachodniej części wzgórza. Niewielka ilość ceramiki późnośredniowiecznej oraz znaczna ilość ceramiki nowożytnej świadczą o użytkowaniu wzgórza również w tych okresach czasu. Zapewne wykorzystywane było ono jako grunt orny.

Ryc. 3. Zdrapy, pow. lubelski, stan. 3. Materiał ceramiczny: 1 – z wykopu I; 2 – z wykopu II; 3-12 – z wykopu IV. Rys. J. Józwiak.

Fig. 3. Zdrapy, Lublin district, site 3. Ceramic artefacts: 1 – trench I; 2 – trench II; 3-12 – trench IV. Drawn by J. Józwiak.

Ryc. 4. Zdrapy, pow. lubelski, stan. 3. Materiał ceramiczny: 1, 2 – z wykopu IV; 3-7 – z wykopu V. Rys. J. Józwiak.

Fig. 4. Zdrapy, Lublin district, site 3. Ceramic artefacts: 1, 2 – trench IV; 3-7 – trench V. Drawn by J. Józwiak.

Literatura

- Dąbrowska Maria, Gajewska Maria, Kruppé Jerzy
1993 *Późnośredniowieczne i nowożytnie naczynia gliniane oraz kafle. Komentarz do Analizy*. W: Sandomierz: badania 1969-1973, t. 1, red. S. Tabaczyński. Warszawa, s. 240-261.
- Gurba Jan
1994 *Okolice Bychawy w świetle archeologii*. W: Dzieje Bychawy, red. R. Szczygieł. Bychawa-Lublin, s. 11-21.
- Hoczyk-Siwkowska Stanisława
1978 *Chronologia ceramiki wczesnośredniowiecznej (VI-IX w.) z Lublina*. *Slavia Antiqua* 25, s. 189-223.
1999 *Małopolska północno-wschodnia w VI-X w. Struktury osadnicze*. Lublin.
- Józwiak Jadwiga
2000 *Dokumentacja z badań archeologicznych stanowiska nr 3 w Zdrapach, gm. Bychawa woj. lubelskie, domniemanego grodziska wczesnośredniowiecznego* (maszynopis przechowywany w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Lublinie).
- Maj Urszula
1990 *Stradów, stanowisko 1. Część I. Ceramika wczesnośredniowieczna*. Kraków.
- Radwański Kazimierz
1968 *Wczesnośredniowieczna ceramika krakowska i zagadnienia jej chronologii*. *Materiały Archeologiczne* 9, s. 5-89.

Excavations of an alleged Early Medieval stronghold in Zdrapy, Lublin district, site 3

/summary/

The site is situated 22 km south of Lublin and 2 km north of Bychawa (Fig. 1). It was discovered in 1989 by Z. Wichrowski during surface investigations carried out as part of the Polish Archaeological Record. Most probably due to the natural form of the terrain, he described it as a defence site, a stronghold, and dated it on the basis of ceramic material to the 9th-10th century AD. In 2000, The Agency of Archaeological Excavations and Supervision carried out excavations, whose aim was to verify the function and chronology of the site. Five archaeological trenches were set up which were 2 meters wide, of which four

were 15 m long, and one was 16,5 m in length. The trenches did not reveal any traces of defensive construction or any other construction for that matter (Fig. 2). However, due to the considerable amount of Early Medieval artefacts – about 300 fragments of potsherds, and the presence of daub – 75 pieces, one may assume that there was some form of stable settlement on that site. On the basis of the ceramics (Figs. 3, 4), the majority of which comes from the 8th-9th centuries AD, and some from the 10th-13th centuries, at that time, a small settlement which was not defensive in character, could have existed here.

Mgr Edmund Mitrus
Pracownia Badań i Nadzorów Archeologicznych
Ul. Grodzka 7/76
20-112 Lublin
grodzka7@interia.pl